

Alegeri parlamentare 2016.

România, între schimbare politică și restaurație sistemică

■ DANIEL BUTI

[National School of Political Studies and Public Administration]

■ ALEXANDRU RADU

[„Dimitrie Cantemir“ Christian University]

Abstract

The article represents an analysis of the 2016 Romanian general elections in terms of two types of factors. The first factor is a technical one and it is represented by the electoral law, specifically the principle and the methods of converting votes into mandates. The evaluation of the RP system used to elect MPs aims its effects which were operationalized by the electoral disproportionality index. The second factor is a political one and it aims both quantitative and qualitative changes generated by the 8th electoral moment of the Romanian postcommunism. It's about the party system architecture, but also the political composition of the new parliament. Specifically, the article assesses whether the desideratum of „reforming the political class”, which has a massive presence in the public space, finds its counterpart in the electoral options expressed in the 2016 parliamentary elections.

Keywords

parliamentary elections; political change; party system; electoral disproportionality; v Romanian elections

Introducere

Realitatea politică românească a ultimilor ani demonstrează limitele democrației electorale¹, mai exact rolul neexclusiv al alegerilor în a determina cine va governa. Momentele de participare protestatară care au urmat tragicului eveniment din clubul Colectiv au adus în prim-plan un nou actor politic – „Strada” sau „Piața” – care s-a dovedit suficient de puternic pentru a genera un tip de schimbare asociată de obicei alegerilor. Ca manifestare imediată, acțiunea „Străzii” a dus la înlocuirea formulei guvernamentale, dar schimbarea vizată era una mai amplă, implicând funcționarea relației de reprezentare politică.

Din acest punct de vedere, alegerile locale din anul 2016 au reprezentat un prim indicator al „intensității și sustenabilității efectelor «Revoluției Colectiv»”, oferind populației posibilitatea de a arăta că schimbarea dorită poate trece dincolo de efuziunea și încălcătura emoțională a protestelor, manifestându-se și la vot². Rezultatul ale-

1 Vezi Giovanni Sartori, *Teoria democrației reinterpretată*, traducere de D. Pop (Iași: Polirom, 1999).

2 Pe larg, vezi Alexandru Radu, Daniel Buti, *Statul sunt eu! Participare protestatară vs. democrație reprezentativă în România post-comunistă* (București: Pro Universitaria, 2016).

gerilor a arătat însă că valul protestatar și presiunea în vederea reformării clasei politice s-au regăsit doar parțial la urne. Votul a (re)confirmat poziția dominantă a partidelor tradiționale, dar a marcat și apariția unor potențiali challenger, precum Uniunea Salvați Bucureștiul (USB). Anul 2016 a mai avut totuși o fereastră de oportunitate în vederea instituționalizării schimbării și legitimării ei prin vot. Este vorba despre alegerile parlamentare din 11 decembrie.

Din punct de vedere al finalității sale guvernamentale, scrutinul parlamentar a avut, încă de la început, un element de certitudine: indiferent de rezultate, partidele participante își vor asuma constituirea unui „guvern politic”. Declarații ferme în acest sens au făcut nu numai liderii competitorilor electorali, ci și președintele Klaus Iohannis, cel care avusese un rol major în constituirea guvernului Cioloș. Prin urmare, după un an de „guvernare tehnocrată”, partidele politice își reluau rolul definitoriu, acela de a revendica și a concura în vederea exercitării guvernării (centrale). Totodată, ideea de schimbare căpăta conotația electorală clasică, materializarea ei necesitând existența unor partide politice noi, care să scoată din joc partidele tranziției și să le arunce la marginea istoriei. Perspectivele nu erau însă încurajatoare, în condițiile în care doar 8 formațiuni politice noi³ au reușit să desemneze candidați pentru alegerile parlamentare.

Prin urmare, principalii actori ai competiției electorale au fost Partidul Social Democrat (PSD) și Partidul Național Liberal (PNL), două partide politice „vechi”, care au gestionat, în diferite formule și etape politice, postcomunismul românesc. Singura alternativă la partidele politice din *mainstream*, a cărei relevanță a fost confirmată de alegerile locale, în special de rezultatul din București, a fost Uniunea Salvați România (USR)⁴, formațiune extra-parlamentară, cu un mesaj anti-sistem (împotriva partidelor politice „tradiționale” și a cartelizării sistemului de partide⁵), cu expunere în spațiul mediatic și care, din punct de vedere al genezei părea să aibă un important atu, fiind primul caz românesc de partid constituit „by the book”⁶.

Dar nu doar mesajul general de schimbare, neînsoțit de agenți electorali ai acestei schimbări, a dat o notă inedită alegerilor parlamentare din decembrie 2016. La definirea situației electorale a contribuit și un factor politic care a consemnat o premieră pentru România postcomunistă. Astfel, pentru prima dată de la alegerile

---

3 Avem în vedere partidele politice înregistrate la Tribunalul București după adoptarea Legii nr. 114/2015 privind modificarea și completarea Legii partidelor politice nr. 14/2003, act normative care a relaxat condițiile pentru înscrierea a unui partid politic, prin reducerea numărului de membri fondatori de la 25.000 la 3. Conform Centrului pentru Inovare Publică, care a monitorizat înregistrarea partidelor noi, în perioada 20 mai 2015 (data la care Legea nr. 14/2015 a fost publicată în Monitorul Oficial) - 10 decembrie 2016, 65 de formațiuni au dobândit personalitate juridică, fiind înscrise în Registrul Partidelor Politice. Pentru detalii, vezi Raportul „Schimbarea legii partidelor. Progrese și limite” (decembrie 2016), realizat de Centrul pentru Inovare Publică. Documentul poate fi consultat la adresa: <http://www.inovarepublica.ro/schimbarea-legii-partidelor-politice-progrese-si-limite-raport/>

4 Pentru detalii privind cartelizarea partidelor politice românești vezi Silviu Dan Mateescu, „Impactul cartelizării sistemului de partide din România asupra consolidării sistemului democratic”, *Sfera politicii* 162 (2011): 12-22 sau Daniel Buti, *Pe cine reprezintă partidele politice. O analiză a partidelor din postcomunismul românesc* (București: Pro Universitaria, 2014), 138-143

5 Din punct de vedere politic, Uniunea Salvați România s-a născut în august 2016, în urma fuziunii a trei formațiuni politice: Uniunea Salvați Bucureștiul, Uniunea pentru Codlea și Uniunea Salvați România.

6 USR marchează o premieră pentru partidismul românesc postcomunist, fiind prima organizație politică legitimată prin vot, care corespunde definiției clasice, de factură sociologică, a partidului politic. Astfel, spre deosebire de partidele politice „tradiționale”, care s-au născut în jurul unui lider și al anturajului acestuia, iar ulterior au încercat să-și construiască o bază socială, formațiunea condusă de Nicușor Dan „își are rădăcinile în societatea civilă, fiind percepută ca un agent veritabil al reprezentării sociale” - Alexandru Radu, Daniel Buti, *Statul sunt eu!*, 201.

fondatoare din mai 1990, niciunul dintre actorii înscriși în competiție nu se afla la guvernare și nu era implicat în organizarea procesului electoral. Această sarcină a revenit „guvernului tehnocrat”, situat deci în afara partidelor politice, ceea ce a întărit imaginea unor alegeri corecte și a egalității competitorilor la linia de start.

În realitate, o astfel de egalitate, necesară din punct de vedere juridic, este afectată, într-o măsură mai mare sau mai mică, de o serie de factori politici și imagologici, care însoțesc momentele electorale. Practic, fiecare dintre protagoniștii a beneficiat de o serie de avantaje. În cazul PSD, cel mai important dintre acestea a fost reprezentat, fără îndoială, de victoria înregistrată la alegerile locale. Având în vedere că rezultatele de la locale au capacitatea de a seta trendul pentru scrutinul din toamnă, succesul electoral din iunie 2016 a adus social-democraților un capital politic (primari și consilieri locali/ județeni) și unul imagologic (imaginea de învingător), care au cântărit greu în cazul alegerilor parlamentare. Dacă se mai adaugă disciplina internă, forța organizațiilor locale și strategia electorală neconflictuală și slab competitivă, atunci devine destul de clar de ce PSD a ocupat poziția de favorit.

La rândul lor, liberalii, deși învinși în alegerile locale, continuau să se plaseze în siajul președintelui Iohannis. În plus, PNL a încercat să se asocieze cu Dacian Cioloș și, în pofida ezitărilor „premierul tehnocrat” de a-și asuma o etichetă partizană, conducerea partidului (Biroul Politic Național) l-a desemnat drept candidat pentru postul de premier după alegerile parlamentare. Îndemnat de șeful statului „să își declare măcar simpatia, sau adeziunea, sau preferința pentru partidul cu care ar putea să colaboreze în viitor, după alegerile parlamentare”, premierul Cioloș a participat la mitingul PNL de lansare a candidaților (6 noiembrie), iar cu câteva zile înainte de vot (2 decembrie) și-a asumat, printr-un mesaj postat pe *Facebook*, să fie premier în cazul unei majorități PNL-USR.

În fine, USR a încercat în egală măsură să se asocieze imagologic cu premierul Cioloș, continuând totodată să promoveze, în mod mesianic, un discurs centrat pe ideea de schimbare a clasei politice și a modului în care se face politica. Cu o organizare internă laxă și fără o rețea teritorială bine organizată, USR venea după un succes la alegerile locale din Capitală, amplificat la nivelul percepției publice de reflectarea sa mediatică, și ținea în special publicul din mediul urban (în special urbanul mare).

Mirajul „reformării clasei politice”

Pe acest fond, la capătul unei campanii electorale anoste și după un an de guvernare „tehnocrată” care nu a reușit să impună noi standarde de evaluare a promisiunilor electorale, cei 41 de competitori care au intrat în cursă (partide politice, alianțe politice, alianțe electorale, organizații ale cetățenilor aparținând minorităților naționale și candidați independenți) au reușit să scoată la vot 7.323.368 de alegători, reprezentând 39,79% din totalul cetățenilor înscriși în listele electorale⁷. A fost una dintre cele mai mici rate ale participării electorale din 1990 până în prezent⁸.

---

7 Total alegători înscriși în listele electorale: 18.403.044

8 Cea mai scăzută prezență la vot în cazul alegerilor parlamentare s-a înregistrat în 2008, atunci când 39,20% dintre alegători s-au prezentat la urne. La polul opus se află alegerile din 1990, cu o rată a participării de 86,19%. Media prezenței la vot în România postcomunită, după 8 runde de alegeri parlamentare, este de 60,38%.

Tabel 1. Rezultatele alegerilor parlamentare – 11 decembrie 2016

	Partide/ formațiuni politice	CAMERA DEPUTAȚILOR				SENAT			
		VOTURI		MANDATE		VOTURI		MANDATE	
		Nr. abs.	%	Nr. abs.	%	Nr. abs.	%	Nr. abs.	%
1.	PSD	3.204.864	45,47	154	46,80	3.221.786	45,67	67	49,26
2.	PNL	1.412.377	20,04	69	20,97	1.440.193	20,41	30	22,05
3.	USR	625.154	8,87	30	9,11	629.375	8,92	13	9,55
4.	UDMR	435.969	6,18	21	6,38	440.409	6,24	9	6,61
5.	ALDE	396.386	5,62	20	6,07	423.728	6	9	6,61
6.	PMP	376.891	5,34	18	5,47	398.791	5,65	8	5,88
7.	Total	7.047.384	100	312*	100	7.052.966	100	136	100

* Totalul nu conține cele 17 mandate (5,16%) alocate organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale, altele decât cea maghiară, conform art. 62 (2) din Constituție.

Rezultatul alegerilor a pus în evidență existența unui dezechilibru major la nivelul sistemului partidist, distanța dintre primul partid clasat (PSD) și al doilea (PNL) fiind mai mult decât dublul scorului obținut de cel de al doilea partid (puțin peste 25%). De asemenea, scorul electoral al PSD era la același nivel cu cel al tuturor celorlalte formațiuni parlamentare la un loc⁹. Practic, partidul condus de Liviu Dragnea a reușit să obțină o victorie categorică, care l-a propulsat în poziția de partid dominant. Era pentru prima dată, după momentul electoral excepțional din mai 1990, când un partid, care a participat singur în alegeri, reușea să obțină puțin peste 45% din voturi, aceasta fiind, de altfel, cel mai mare procent electoral înregistrat de social-democrați.

În egală măsură, alegerile parlamentare au confirmat suportul electoral și au legitimat poziția pe scena partidistă a USR. Chiar dacă formațiunea condusă de Nicușor Dan nu a reușit să creeze surpriza pe care mulți dintre susținătorii săi o așteptau, aceasta a realizat o performanță notabilă pentru un partid nou, aflat la prima competiție electorală parlamentară. Cele aproape 9% din voturi i-au asigurat poziția a treia în ierarhia electorală, la mare distanță însă de PNL (mai mult decât dublu).

În ceea ce-i privește pe liberali, aceștia pot fi considerați pierzătorii acestor alegeri. Chiar dacă plecat cu șansa a doua în competiția electorală, PNL s-a clasat cu mult în spatele câștigătorului și a principalului său adversar politic, această contraperformanță fiind rezultatul, pe de o parte, a avansului pe care și l-a creat PSD, iar pe de altă parte, a reculului pe care formațiunea liberală l-a înregistrat după alegerile locale. Practic, din iunie 2016, atunci când a obținut 2.529.986 de voturi (30,64%)¹⁰, și până în decembrie același an, PNL „a pierdut” peste 1.000.000 de alegători.

Din perspectiva obiectivului, utopic în sine, al schimbării clasei politice și al demantelării partidelor politice „tradiționale”, alegerile parlamentare au marcat, ca și cele locale, un eșec (în pofida breșei create de USR). Votul din 11 decembrie 2016 a (re)legitimat principalele partide ale tranziției postcomuniste și a întărit poziția acestora la nivelul sistemului politic, oferind unuia dintre ele (PSD) statutul de partid dominant. Așadar, rezultatul alegerilor a fost favorabil partidelor

⁹ Pentru exactitate, menționăm totuși diferența subunitară, de aprox. 0,5%, în defavoarea social-democraților.

¹⁰ Rezultat înregistrat la alegerea consilierilor județeni, un vot cu o relevanță politică accentuată.

din mainstream și nu a reflectat dorința exprimată în spațiul public, de resetare a sistemului partidist.

Mai mult, schimbarea politică nu s-a manifestat nici măcar sub forma superficială a înnoirii parlamentului, respectiv a alegerii unui număr semnificativ de parlamentari noi. Dintr-un total de 465 de aleși (136 senatori și 329 deputați, din care 17 reprezentând minoritățile naționale, altele decât cea maghiară), 187 au mai deținut cel puțin un mandat în forul legislativ. Defalcată pe Camere, situația este următoarea. În Camera Deputaților au fost realeși 129 de parlamentari, reprezentând 39,21%, iar în Senat numărul realeșilor a fost de 58, adică 42,65%. Ca și în trecut, categoria cea mai numeroasă a realeșilor este cea a parlamentarilor cu două mandate, totalizând 86 de persoane (45,99% din cei 187). Politicienii care au fost aleși de trei ori în parlament sunt în număr de 45 (24,06%), iar categoria celor prezenți în patru parlamente cuprinde 37 de realeși (19,79%). Performanța de a fi prezent în mai mult de jumătate din legislaturile parlamentare de după 1990 aparține unui număr total de 19 politicieni, din care 8 cu cinci mandate, 4 cu șase mandate, alții 5 cu șapte mandate, iar 2 sunt campionii absoluți, cu opt mandate¹¹.

Repartiția pe partide a realeșilor ne oferă date interesante, poate chiar surprinzătoare. Pe de o parte, așa cum era de așteptat, PSD, ca cel mai mare partid parlamentar, are și cei mai mulți parlamentari realeși – 61 deputați și 32 senatori –, fiind urmat de PNL, cu 33 de deputați și 16 senatori realeși. Totuși, prin raportare la totalul parlamentarilor fiecărui partid, PSD stă mai bine la capitolul „înnoirea clasei politice”, cu un procent al realeșilor de 39,61% la Camera Deputaților, respectiv 47,76% la Senat, față de PNL, cu 47,83%, respectiv 53,33%. În ce privește UDMR, procentele parlamentarilor realeși sunt 38,10% și 66,67%, în cifre absolute însemnând 8 deputați și 6 senatori. În fine, grupul minorităților are și el 6 realeși, adică 35,29% din totalul celor 17. Pe de altă parte, realeși găsim și în partidele politice noi, cele care au candidat pentru prima oară în 2016, și încă în proporții importante, cu excepția notabilă a USR. Astfel, 14 din cei 20 de deputați ai ALDE au cel puțin două mandate; la fel 7 din cei 18 deputați ai PMP. La Senat, PMP are un singur reales din totalul de 8, iar 3 din cei 9 senatori ai ALDE au mai deținut mandate parlamentare în legislaturile anterioare. Explicația pentru această situație paradoxală este totuși simplă, căci partidele despre care vorbim sunt, în fapt, părți ale partidelor vechi. Nu însă și USR, un partid nou, dar totuși cu trei parlamentari care provin din cabinetul Cioloș. În fine, să reținem că numai județul Mehedinți are parlamentari noi, atât cei patru deputați (trei PSD, al patrulea PNL), cât și cei doi senatori (unul PSD, celălalt ALDE) fiind la primul mandat. Putem adăuga județul Giurgiu, dar numai pentru Camera Deputaților, ca și alte 8 județe – Buzău, Călărași, Iași, Ilfov, Maramureș, Satu-Mare, Teleorman și Vâlcea –, însă cu referire numai la mandatele senatoriale. La polul opus se situează județele Bihor și Harghita, unde toți senatorii sunt parlamentari realeși. În celelalte circumscripții electorale (inclusiv cea pentru străinătate) avem cel puțin câte un deputat ori senator reales.

Rezumând, alegerile din 11 decembrie 2016 au adus parlamentari noi într-o proporție de 59,78% (60,79% pentru Camera Deputaților, respectiv 57,35% pentru Senat). Ponderea apare importantă dacă o judecăm la modul general, dar progresul este minor comparându-l cu rezultatul alegerilor precedente – 57,10% –, când tema reformei politice nu a avut aceeași amploare.

---

11 Aceștia din urmă sunt Márton Árpád, deputat UDMR de Covasna începând cu 1990, și Verestoy Attila, senator UDMR de Harghita din 1990.

O lege electorală nouă, același scrutin RP

Alegerile parlamentare din 11 decembrie 2016 au fost reglementate de Legea nr. 208/ 2015, un act normativ adoptat de parlament cu o largă majoritate¹². Dacă din punct de vedere al repertoriului legislativ românesc legea a reprezentat o noutate, nu același lucru se poate spune despre conținutul său vizând principiile și tehnicile de inginerie electorală. Practic, noua lege a restaurat vechiul mod de alegere a parlamentului practicat până în 2008, respectiv sistemul electoral de tip proporțional complex¹³, cu prag electoral și vot de liste închise, mandatele fiind atribuite pe două niveluri geografice prin folosirea coeficientului electoral simplu și a metodei d'Hondt.

Astfel, experimentul „votului uninominal” aplicat alegerilor din 2008 și 2012 a generat destul de rapid o disonanță cognitivă¹⁴ care a legitimat și a impus pe agenda politică nevoia amendării legislației electorale. Era un moment prielnic unei schimbări progresiste în ceea ce privește formula electorală, schimbare care s-ar fi putut materializa, spre exemplu, în reducerea, chiar și cu o unitate, a pragului electoral sau în introducerea unui scrutin de liste deschise, fie sub forma votului preferențial¹⁵, fie chiar a panașajului¹⁶. Cu toate acestea, partidele parlamentare au preferat să revină, fără nicio nuanță, la mecanismul electoral cunoscut, cel care a funcționat în cazul a cinci momente electorale, din 1990 până în 2004, care le-a asigurat prezența neîntreruptă în forul legislativ și care a consacrat sistemul de partide postcomunist. Este vorba despre același scrutin cu prag electoral de 5%¹⁷ și cu vot pe liste de partid închise. Din această perspectivă, restaurarea scrutinului proporțional complex reprezintă un pas înapoi.

Noua lege electorală aduce și o serie de noutăți, care însă nu sunt de natură să modifice substanțial modul de scrutin și/ sau efectele politice ale acestuia. Reținem, astfel, o ajustare a normei de reprezentare, care crește de la 70.000 la 73.000 de locuitori pentru un deputat și de la 160.000 la 168.000 de locuitori pentru un senator. De asemenea, a fost introdus un prag electoral alternativ (20% din totalul voturilor valabil exprimate în cel puțin 4 circumscripții electorale pentru toți competitorii electorali), rezultat al unui compromis politic în măsură să asigure o susținere politică cât mai largă noii legi electorale. Prevederea vine în sprijinul formațiunilor mici, dar care beneficiază de o bună concentrare geografică a voturilor. Totuși, cu excepția UDMR, asemenea formațiuni politice nu ființează în România sau, cel puțin, nu au ființat la momentul scrutinului parlamentar din 2016.

Există o serie de noutăți și în privința exercitării și organizării votului, introducându-se de noua lege electorală și/ sau de actele juridice subsecvente. Astfel, în premieră

---

12 În plenul Camerei Deputaților, din data de 24 iunie 2015, s-au înregistrat 273 de voturi „pentru”, 8 abțineri și 10 „împotriva”. Președintele Iohannis a promulgat legea în data de 20 iulie, iar câteva zile mai târziu aceasta a fost publicată în Monitorul Oficial (nr. 553/24 iulie 2015).

13 Pentru detalii, vezi Pierre Martin, *Sistemele electorale și modurile de scrutin*, traducere de M. N. Singer (București: Monitorul Oficial, 1999), 83-87.

14 Contrar așteptărilor publicului, Legea nr. 35/2008 nu a introdus un sistem electoral majoritar, în care „câștigătorul ia tot”, ci a reglementat împărțirea circumscripțiilor electorale plurinomiale în colegii uninominale și aplicarea condiționată a regulii majorității absolute, păstrându-se însă principiul reprezentării proporționale. Altfel spus, finalitatea sistemului electoral a rămas una proporțională.

15 Alegătorul poate modifica ordinea candidaților din lista partidului preferat, stabilind propria ierarhie, așa cum se întâmplă în Belgia, Cehia, Danemarca, Letonia sau Slovacia.

16 Alegătorul poate compune propria listă, combinând, în limita mandatelor disponibile, candidați propuși de diferite partide, așa cum se întâmplă în Elveția sau Luxemburg.

17 În cazul alianțelor politice și alianțelor electorale, la pragul de 5% se adaugă 3% pentru al doilea membru al alianței și, pentru fiecare membru începând cu al treilea, câte un singur procent, fără a se putea depăși 10% din voturile valabil exprimate pe întreaga țară.

pentru practica electorală românească s-a introdus votul prin corespondență, „ca alternativă echivalentă la exercitarea dreptului de vot prin prezența la secția de votare, în care se utilizează serviciile poștale”¹⁸. Transmiterea opțiunii de vot în plic, prin intermediul Poștei, a fost posibilă doar pentru alegătorii din circumscripția 43 Diaspora care, în prealabil, trebuiau să-și exprime dorința exercitării dreptului de vot în această manieră prin înscrierea în Registrul electoral. Noutatea acestei proceduri, neîncrederea în ceea ce privește asigurarea secretului și chiar a înregistrării votului sau pur și simplu dezinteresul au făcut ca, dintre cei 609.962 de alegatori cu domiciliul sau reședința în afara țării, doar 8.889 (1,46%) să voteze prin corespondență.

În categoria noutăților tehnice menite să faciliteze desfășurarea procesul electoral și să crească transparența și corectitudinea acestuia intră și informatizarea completă scrutinului, de la înregistrarea alegătorilor prezenți la urne (prin înscrierea codului numeric personal în Sistemul informatic de monitorizare a prezenței la vot și de prevenire a votului ilegal¹⁹), până la completarea electronică și publicarea automată în sistemul informatic a proceselor verbale de numărare a voturilor și constatare a rezultatelor. De asemenea, prin Hotărâre de Guvern s-a stabilit înregistrarea audio-video neîntreruptă a procedurilor realizate de la închiderea votării și până la părăsirea localului secției de vot de către membrii biroului electoral al secției de votare²⁰.

Stabilitate și continuitate sistemică

Deși sistemul electoral utilizat pentru alegerea deputaților și senatorilor s-a menținut în categoria celui de tip RP, revenirea la metodele exclusiv proporționale de transformare a voturilor în mandate nu a rămas fără efecte în ceea ce privește discrepanța dintre votul popular și votul politic. Apreciate pentru justetea lor, adică pentru încercarea de a realiza proporționalitatea dintre voturi și mandate²¹, sistemele RP conțin diferite componente tehnice, precum pragul electoral sau magnitudinea circumscripției, care generează un grad mai mare sau mai mic de disproporționalitate electorală. Calculat în baza formulei propuse de Michael Gallagher²²,

---

18 Legea nr. 288/2015 privind votul prin corespondență, precum și modificarea și completarea Legii nr. 208/2015 privind alegerea Senatului și a Camerei Deputaților, precum și pentru organizarea și funcționarea Autorității Electorale Permanente, publicată în Monitorul Oficial nr. 843 din 12 noiembrie 2015.

19 Sistemul informatic a fost introdus pentru prima dată la alegerile locale din anul 2016, implementarea sa fiind reglementată prin Legea 115/2015 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, pentru modificarea Legii administrației publice locale nr. 215/2001, precum și pentru modificarea și completarea Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali.

20 Hotărârea Guvernului nr. 765/2016 pentru modificarea și completarea Hotărârii Guvernului nr. 636/2016 privind stabilirea măsurilor tehnice necesare bunei organizări și desfășurări a alegerilor pentru Senat și Camera Deputaților din anul 2016, precum și pentru completarea Hotărârii Guvernului nr. 637/2016 privind stabilirea cheltuielilor necesare pregătirii, organizării și desfășurării în bune condiții a alegerilor pentru Senat și Camera Deputaților din anul 2016. Înregistrarea a fost făcută cu o tabletă securizată de Serviciul pentru Telecomunicații Speciale (STS), de către un operator de calculator, dintr-un punct fix.

21 Vezi Arend Lijphart, *Sisteme electorale și sisteme de partide. Un studiu despre douăzeci și șapte de democrații*, traducere de I. Petraș-Voicu (Cluj-Napoca: CA Publishing, 2010); Pippa Norris, „Choosing electoral systems: Proportional, majoritarian and mixed systems”, *International Political Science Review*, vol. 18, no. 3 (1997): 297–312

22 $G = \sqrt{\frac{1}{2} \sum (v_i - l_i)^2}$, unde v reprezintă numărul de voturi exprimat în procente, iar l pe cel al mandatelor fiecărui partid – vezi Michael Gallagher, „Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems”, *Electoral Studies*, vol. 10, no. 1 (1991): 33-51. Baza pentru calcularea indicelui G este reprezentată de ponderea mandatelor fiecărui actor electoral. Reprezentanții

dar ca medie a disproporționalității celor două camere parlamentare, indicele G în urma alegerilor parlamentare din 2016 are valoare de 2,03%²³. Este cel mai scăzut grad al disproporționalității electorale de la alegerile din 1990 până în prezent, ceea ce marchează o creștere a performanței sistemului de vot.

Tabel 2. Dinamica disproporționalității parlamentare²⁴

	Indicele G (%)		
	Camera Deputaților	Senat	Parlament
1990	1,01	7,33	4,17
1992	5,86	5,34	5,60
1996	6,37	6,42	6,40
2000	7,14	7,92	7,53
2004	3,04	4,48	3,76
2008	1,84	3,08	2,46
2012	6,08	7,12	6,60
2016	1,22	2,83	2,03

Față de precedentele alegeri parlamentare, când s-a înregistrat una dintre cele mai mari valori ale indicelui G din istoria electorală postcomunistă, scăderea este una considerabilă (de peste trei ori). Aceasta vine pe fondul unei participări electorale scăzute (ceea ce pune în evidență dimensiunea bazinelor electorale specifice partidelor politice), a polarizării spațiului politic (ceea ce orientează alegătorii spre competitorii aflați pe axa electorală centrală), dar și a stabilizării scenei partidiste, precum și a principalilor săi actori (implicit și a ofertei electorale). Exceptând alegerile din 2012, cu a lor particularitate politică și electorală²⁵, se remarcă faptul că indicele G cunoaște o scădere constantă începând din 2004, ceea ce face ca scrutinul din decembrie 2016 să consemneze continuarea acestui trend. Dinamica descrescătoare a disproporționalității electorale echivalează cu o creștere a justeții formulei electorale.

Dincolo de acest efect tehnic al formulei electorale, rezultatele alegerilor parlamentare pun în evidență și efecte de natură politică, transpuse în modul de ordonare a sistemului de partide. Simpla parcurgere a ierarhiei electorale indică existența unui partid mare, a unuia mediu și a mai multor partide mici, raporturile de forțe dintre acestea fiind caracterizate de un dezechilibru specific sistemului multipartidist cu partid dominant. Într-adevăr, un parlament cu 6 formațiuni politice, niciuna în postura de a revendica singură guvernarea, și cu primele două deținând împreună 2/3 din voturile exprimate, pe fondul unei diferențe consistente între ele, este expresia unei organizări multipartidiste în care unul dintre actori deține o poziție dominantă. Acest lucru este confirmat și de calculul indicelui N,

---

minorităților naționale din Camera Deputaților au fost considerați partide cu un singur membru.

²³ Rezultat al mediei aritmetice dintre $G_{sen}=2,83\%$ și $G_{dep}=1,22\%$.

²⁴ Sursa datelor (intervalul 1990-2008): Alexandru Radu, *Politica între proporționalism și majoritarism. Alegeri și sistem electoral în România postcomunistă* (Iași: Institutul European, 2012)

²⁵ Este vorba despre existența unei coaliții hiperdominante (USL), care a reușit să câștige majoritatea absolută a voturilor și a mandatelor parlamentare, surclasându-și net competitorii electorali (diferența față de formațiunea clasată pe locul secund a fost de peste 40 de procente).

reprezentând *numărul efectiv de partide*²⁶, atât valoarea acestuia (3,38 unități), cât și aranjamentul partidist apropiindu-se de modelul tipologic propus de Jean Blondel²⁷.

Tabel 3. Dinamica numărului efectiv de partide²⁸

	Indicele N ¹		
	Camera Deputaților	Senat	Parlament
1990	2,20	1,66	1,93
1992	4,79	4,76	4,78
1996	4,32	3,90	4,11
2000	3,54	3,25	3,40
2004	3,37	3,03	3,20
2008	3,61	3,20	3,41
2012	2,12	1,94	2,03
2016	3,55	3,20	3,38
Media	-	-	3,28

Ca și în cazul disproportionalității electorale, exceptând situația particulară a alegerilor din 2012, evoluția indicelui N confirmă stabilitatea sistemului partidist, prin perpetuarea, cu mici variații, a modelului multipartidist cu partid dominant. Practic, începând cu momentul electoral din 2000, numărul efectiv de partide a fost constant peste 3, chiar și în 2012, dacă avem în vedere dimensiunea funcțională a sistemului partidist²⁹, fără a depăși însă pragul de 3,5. Media specifică perioadei postcomuniste (3,28), care cuprinde opt alegeri parlamentare, întărește această concluzie, chiar dacă multipartidismul, în varianta cu partid dominant, este unul cu „defect”³⁰. Tipologia rămâne valabilă și dacă eliminăm anul 1990, când sistemul de partide a fost, de fapt, unul necompetitiv, deoarece formațiunea care a câștigat alegerile a fost aproape de fiecare dată o coaliție de partide.

Pentru că *numărul efectiv de partide* (N) este un indicator static, care surprinde doar o imagine de moment a sistemului partidist, centrată asupra actorilor electorali, definirea sistemului de partide rezultat în urma alegerilor generale din 2016 impune o recalculare a sa. De această dată vom ține cont de dinamica partidelor politice parlamentare și de modul în care s-au structurat relațiile funcționale dintre acestea. Concret, coaliția majoritară PSD-ALDE va fi considerată un singur partid. Procedând

26 Calculat după formula propusă de Markku Laasko și Rein Taagepera: $N=1/\sum s^2$, unde s reprezintă proporția locurilor fiecărui partid – vezi Markku Laasko, Rein Taagepera, „«Effectiv» Number of Parties: A Measure with Application to West Europe”, *Comparativ Political Studies*, vol. 12, no. 1 (1979): 3-27.

27 Jean Blondel, „Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies”, *Canadian Journal of Political Science*, vol. 1, no. 2 (1968): 180-203

28 Sursa datelor (intervalul 1990-2008): Alexandru Radu, *Politica între proporționalism și majoritarism*

29 Pentru detalii vezi Daniel Buti, „Trei consecințe ale alegerilor parlamentare din 2012”, *Sfera politicii* 174 (2013): 25-31

30 Conceptul a fost lansat de George Voicu pentru a caracteriza sistemul de partide rezultat în urma alegerilor parlamentare din 1992 și desemnează o abatere a formulei partidiste de la modelul multipartid „pur”. „Defectul” este generat, în principal, de specificul CDR, una dintre cele două forte politice ale momentului, care „nu este un partid, ci o coaliție de partide și organizații civice cu scop în primul rând electoral” – vezi George Voicu, *Pluripartidismul. O teorie a democrației* (București: All, 1998), 223-228.

În acest fel, numărul efectiv de partide este de 2,80³¹, o valoare apropiată de cea pe care Jean Blondel o atribuie sistemului „două partide și jumătate”. Într-adevăr, dacă vom considera PSD, pe de o parte, și toate formațiunile care compun Opoziția parlamentară (PNL, USR, UDMR și PMP³²), de cealaltă parte, ca reprezentând principalele forțe politice, ALDE apare ca fiind „partidul balama”, cel care înclină balanța și care are un rol decisiv în formarea majorității guvernamentale. Acest model al bi-partidismului imperfect este însă moderat de o altă variabilă, și anume, aceea a numărului real de partide (R). Astfel, stabilizat în jurul a 5-6 formațiuni parlamentare, sistemul de partide are o arhitectură specifică multipartidismului, dar funcționează într-o logică bipolară, în care ocuparea unei poziții dominante de către unul dintre actori este contrabalansată de aranjamente asociative conjuncturale, menite să echilibreze sau, dimpotrivă, să răstoarne raporturile de forțe.

Concluzii

Cel de-al optulea exercițiu electoral al postcomunismului românesc, vizând desemnarea deputaților și senatorilor, a stat sub semnul schimbării. În dezbateră publică, această teză a cunoscut diverse operaționalizări, mergând de la nevoia unei schimbări de paradigmă în relația guvernanți-guvernați, până la dezideratul „reformării”, „înnoirii” sau chiar „înlocuirii” clasei politice, deopotrivă actori individuali și organizaționali. De altfel, acest tip de discurs nu este nou, fiind intrinsec oricărui moment electoral. În spațiul public românesc însă, el este alimentat de o nemulțumire accentuată și continuă față de actul politic și protagoniștii săi. Ideea schimbării politice a urcat pe agenda publică încă de la alegerile prezidențiale din 2014, iar rezultatul înregistrat atunci i-a oferit combustia necesară pentru a ocupa o poziție dominantă în dezbateră publică. Tragicul eveniment din clubul bucureștean „Colectiv” și puternicul val emoțional care i-a urmat au generat o schimbare politică de natură să materializeze și, totodată, să stimuleze dezideratul reformării spațiului politic. Căderea guvernului Ponta, dar mai ales pasul în spate făcut de partidele politice „tradiționale”, urmat de instalarea „guvernului tehnocrat”, au ridicat nivelul de așteptare publică în legătură cu schimbarea politică.

Pe acest fond, era de așteptat ca anul electoral 2016 să aducă o confirmare, prin vot, a relevanței sociale a discursului despre schimbare. Acest lucru însă nu s-a întâmplat. Dimpotrivă, alegerile parlamentare au consemnat restaurația scrutinului de tip RP cu liste blocate, pe fondul unui proces de inginerie electorală gestionat de „vechile” partide politice. Această restaurație a condus la înregistrarea unui grad scăzut al disproporționalității electorale, adică la o creștere a justeții sistemului de vot, dar, în același timp, a contribuit la conservarea *status-quo*-ului pe scena politică.

În egală măsură, scrutinul parlamentar a însemnat deopotrivă stabilitate și continuitate. Stabilitatea este dată, în principal, de arhitectura sistemului de partide, care se menține în cadrele tipologice ale multipartidismului, sub formula specifică a multipartidismului cu partid dominant, dar și de confirmarea principalilor actori ai scenei politice, adică de menținerea în prim-plan a partidelor politice „tradiționale”. În ceea ce privește continuitatea, aceasta este marcată de evoluția indicilor N (numărul efectiv de partide) și G (gradul de disproporționalitate electorală), ambii urmând traiectorii setate de experiențele politice și electorale anterioare.

Există totuși și semne ale schimbării, chiar dacă timide. Astfel, între formațiunile cu reprezentare parlamentară, regăsim una – USR – din categoria partidelor

31 Rezultat al mediei aritmetice dintre $N_{\text{sen}}=2,65$ și $N_{\text{dep}}=2,95$.

32 PSD, ALDE și UDMR au semnat, în data de 21 decembrie 2016, un protocol de colaborare parlamentară. Astfel, din perspectiva raportului Putere / Opoziție, formațiunea maghiară are o poziționare ambivalentă, nefiind nici în opoziție, dar nici la guvernare.

noi, a celor care susțin, prin origine, discurs, resursă umană și profil imagologic, discursul schimbării. Apoi, chiar partidele „tradiționale” au cunoscut un anume proces de înnoire, așa cum o arată ponderea parlamentarilor aflați la primul mandat de deputat sau senator, indicator exclusiv cantitativ, dar congruent ideii de „înnoire a listelor electorale” și de „reformă a clasei politice”.

La rigoare însă, România își conservă parcursul partidist, continuitatea sistemică fiind consecința principală a scrutinului din 11 decembrie 2016.

BIBLIOGRAFIE

Jean Blondel, „Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies”, *Canadian Journal of Political Science*, vol. 1, no. 2 (1968): 180-203.

Daniel Buti, „Trei consecințe ale alegerilor parlamentare din 2012”, *Sfera politicii* 174 (2013): 25-31.

Michael Gallagher, „Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems”, *Electoral Studies*, vol. 10, no. 1 (1991): 33-51.

Markku Laasko, Rein Taagepera, „«Effectiv» Number of Parties: A Measure with Application to West Europe”, *Comparativ Political Studies*, vol. 12, no. 1 (1979): 3-27.

Arend Lijphart, *Sisteme electorale și sisteme de partide. Un studiu despre douăzeci și șapte de democrații*, trad. de I. Petraș-Voicu (Cluj-Napoca: CA Publishing, 2010).

Pierre Martin, *Sistemele electorale și modurile de scrutin*, trad. de M. N. Singer (București: Monitorul Oficial, 1999).

Silviu Dan Mateescu, „Impactul cartelizării sistemului de partide din România asupra consolidării sistemului democratic”, *Sfera politicii* 162 (2011): 12-22.

Pippa Norris, „Choosing electoral systems: Proportional, majoritarian and mixed systems”, *International Political Science Review*, vol. 18, no. 3 (1997): 297-312.

Alexandru Radu, Daniel Buti, *Statul sunt eu! Participare protestatară vs. democrație reprezentativă în România postcomunistă* (București: Pro Universitaria, 2016).

Alexandru Radu, *Politica între proporționalism și majoritarism. Alegeri și sistem electoral în România postcomunistă* (Iași: Institutul European, 2012).

Giovanni Sartori, *Teoria democrației reinterpretată*, trad. de D. Pop (Iași: Polirom, 1999).

George Voicu, *Pluripartidismul. O teorie a democrației* (București: All, 1998).

Centrul pentru Inovare Publică, „Schimbarea legii partidelor. Progrese și limite” (decembrie 2016), <http://www.inovarepublica.ro/schimbarea-legii-partidelor-politice-progrese-si-limite-raport/>, accesat: 06.01.2017.

Legea nr. 208 din 20 iulie 2015 privind alegerea Senatului și a Camerei Deputaților, precum și pentru organizarea și funcționarea Autorității Electorale Permanente, Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 553 din 24 iulie 2015.